

Rondblik

Bomen over 1967...

A.C. Breen

Inleiding

Hoe begin je een artikel over veertig jaar geleden waar misschien niemand op zit te wachten? Hoe kan ik vlug uw aandacht trekken zodat u niet bij me wegbladert? Met de volgende twee vragen misschien.

- 1. Is het voor u duidelijk dat er een echte boom van de kennis van goed en kwaad in het paradijs heeft gestaan?**
- 2. Is het voor u duidelijk dat de Vrijmaking van 1944 reformatie was?**

U vraagt zich af wat het verband is tussen beide vragen? U bent benieuwd naar het nut van een artikel over deze al zo vaak besproken onderwerpen? Lees dan gerust door. Zeker als u vindt dat de twee vragen ons niet verder helpen in het samenspreken met oprechte christenen uit andere kerken, dan verzoek ik u vriendelijk bij me te blijven. Omdat het lijnen uitzetten enige tijd kost, vertel ik nu alvast wat ik wil bewijzen, namelijk dat de slang nog slim steeds twijfel zaait.

Warm-up

De twee bovengenoemde vragen hebben betrekking op twee gebeurtenissen in 1967. De eerste vraag over de boom werd in dat jaar negatief beantwoord in Amsterdam door de generale synode van de voorheen (synodaal) Gereformeerde Kerken (voortaan GKs). Voor deze synode was het niet duidelijk of er een echte kennisboom in het paradijs heeft gestaan. De tweede vraag over 1944 werd in hetzelfde jaar in Amersfoort-West positief beantwoord op de generale synode van de (vrijgemaakt) Gereformeerde Kerken (voortaan GKv). Voor deze synode was de Vrijmaking duidelijk reformatie.

Door op de eerste vraag 'nee' te zeggen, konden de GKs de opvattingen van dr. J.G. Geelkerken aanvaarden.

Door op de tweede vraag 'ja' te zeggen, konden de GKv de opvattingen van ds. B.J.F. Schoep niet aanvaarden. Beide standpunten worden zo dadelijk besproken.

In dit artikel wil ik aantonen dat de GKv synode van Amersfoort-West in 1967 handhaafde waar het in de Vrijmaking om ging, namelijk om de duidelijkheid van Gods spreken. Verder wil ik laten zien dat de GKs synode van Amsterdam in 1967 zich verder verwijderde van de Vrijmaking in het relativeren van de duidelijkheid van Gods Woord. En ten slotte, als u er nog bent, zullen we bezien wat het belang van 1967 is voor de omgang met de Bijbel en voor samensprekingen met medechristenen vandaag.

Assen-1926

We bespreken eerst de opvattingen van ds. Geelkerken en hoe de Gereformeerde Kerken daarop reageerden. Op 23 maart 1924 preekt ds. Geelkerken in de Schinkelkerk te Amsterdam-Zuid over Zondag 3 van de Heidelbergse Catechismus. Gemeentelid H. Marinus hoort de dominee zeggen dat wat we lezen in Genesis 2 en 3, is weergegeven in 'een voorstellingsvorm, onder een beeld'. Hij dient een klacht in bij de kerkenraad, omdat hij het

gevaarlijk vindt dat er zo ruimte wordt gelaten voor een uitleg waarbij het onduidelijk is of wat er in Genesis 2 en 3 staat beschreven, in werkelijkheid ook zo plaatsgevonden heeft.

Eerst stelt de kerkenraad meneer Marinus in het ongelijk: hij heeft niet goed geluisterd. De classis, op wie Marinus zich beroept, deelt dit standpunt. Als hij vervolgens nog een keer in appèl gaat bij de classis, stelt de classis een commissie in. Geelkerken wordt gevraagd te verklaren dat wat beschreven is in Genesis 3, door hem is aanvaard en verkondigd als geschiedenis, zodat wat br. Marinus dacht te hebben gehoord in zijn preek, nooit door hem was bedoeld of gezegd. Het is dan inmiddels 1 april 1925.

Als Geelkerken blijft weigeren te verklaren dat het in Genesis 2 en 3 gaat om historische feiten en om echte zichtbare bomen en een echte hoorbare slang, komt de hele zaak terecht op de tafel van de buitengewone generale synode in Assen. Op 4 maart 1926 (we zijn nu twee jaar verder) wijst Assen het standpunt van dr. Geelkerken af en handhaaft de concreetheid van het paradijsverhaal.

Op de *kerkrechtelijke* schade van Assen gaan we hier niet in, maar verwijzen hiervoor naar de vier artikelen van prof. drs. D. Deddens in *De Reformatie*, getiteld 'Het kerkrechtelijk keerpunt'. Voor de *uitspraak* van Assen zijn we dankbaar. We hoeven niet gelukkig te zijn met alle bewoordingen en we hoeven ook niet te beweren dat Assen het laatste woord heeft, zolang we maar vasthouden aan de duidelijkheid van Genesis 2 en 3.

Als we in de eerste hoofdstukken van de Bijbel lezen over de *geschiedenis* van hemel en aarde, en van de *tijd* waarop God schiep en hoe het *verder* ging, en als we lezen van rivieren bij *name* genoemd, en van de levensboom in het *midden van de tuin*, en van die andere boom waarvan ze *niet mochten eten*, heel concreet, heel duidelijk, dan laten we ons die concreetheid en duidelijkheid niet afnemen door een eventueel andere uitleg. Dat de levensboom een *symbool* was van Gods belofte van leven, wil nog niet zeggen dat het geen *echte* boom was. Dat *satan* gebruikmaakte van een slang die sprak, wil nog niet zeggen dat het geen *echte* slang was. Paulus zegt duidelijk dat Eva door de slang op sluwe wijze is bedrogen (2 Kor. 11:3). En nog steeds gebruikt satan slim die slang in het twijfel zaaien aan Gods duidelijke Woord.

Amsterdam-1967

We zouden het over 1967 hebben. Op 21 september 1967, veertig jaar geleden dus, stelde de generale GKs synode in Amsterdam de uitspraken van Assen-1926 terzijde. Hiermee nam ze het op voor de opvattingen van Geelkerken, die ruimte wilde laten voor een niet letterlijke verklaring van de bomen en de slang, zonder die 'andere verklaring' te toetsen aan de Schriften zelf. Waarom namen de GKs in 1967 afscheid van Assen? Omdat ze zich, volgens eigen zeggen, niet bevoegd achtten over de specifieke aard van het schriftverhaal in Genesis 2 en 3 een gefundeerd oordeel te vormen. Assens uitspraken over de klaarblijkelijke betekenis van de bepaalde bijzonderheden van dit verhaal kunnen ze niet meer volgen. Dus, zonder met alternatieve verklaringen te komen op basis van de Schriften, wilde Amsterdam de uitleg van Genesis 2 en 3 vrijgeven aan de voortgaande wetenschap. Eerherstel van Geelkerken en afscheid van de duidelijkheid van de Bijbel. De kerken weten niet zeker hoe ze Genesis 2 en 3 moeten uitleggen en laten het maar over aan de autonome wetenschap.

Nu had Assen voortgaand wetenschappelijk onderzoek *niet* afgewezen, maar geweigerd die wetenschap *bij voorbaat* als beslissende autoriteit te aanvaarden. Het gaat in Genesis 2 en 3

om gewone bomen in een gewone tuin met gewone dieren, tenzij *vanuit de Schrift zelf* wordt aangetoond dat dit niet het geval is. Dus niet het *bieden* van een andere exegese van Genesis 2 en 3 op basis van de *Schriften* werd verboden, maar het *vrijgeven* van de exegese op basis van de voortgaande *wetenschap*. Assen was opgekomen voor de duidelijkheid van de Bijbel en had gebogen voor de *Schriften* zoals ze zichzelf geven. Niet de wetenschap maakt uit hoe we Genesis 2 en 3 lezen. Ze kan ons *helpen* bij de uitleg, maar mag niet *heersen* over de uitleg. Niet de wetenschap maakt Gods Woord duidelijk, maar in Gods Woord maakt God Zichzelf zó duidelijk als voor ons in dit leven nodig is tot zijn eer en tot behoud van de zijnen (NGB, art. 2). Door Assen om te hakken, vielen er meer bomen. De weg was vrij voor een bijbeluitleg die niet zozeer gelegitimeerd wordt met een beroep op de Bijbel zelf, maar die wordt afgedwongen door 'de wetenschap'.

Toen Amsterdam-1967 zich onttreed van Assen-1926, zette ze de lijn voort van Utrecht 1942/43. Op die voortgezette generale synode werd de leer opgelegd dat je een gedoopt kind *moet houden* voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat bij het opgroeien het tegendeel blijkt. Hiermee werd de duidelijkheid van Gods spreken weggenomen. De woorden van God waren niet meer duidelijk in zichzelf. Gods spreken was niet waar omdat *God* 'ja' zei, maar het werd pas waar als de *gedoopte* later 'ja' zei. Zowel in de leer van '42/43 als in het verwerpen van Assen 25 jaar later, stond de duidelijkheid van Gods Woord op het spel. En hier hebben we het over het verband tussen de twee vragen uit de inleiding.

De Vrijmaking van 1944

We stappen over op die andere gebeurtenis in 1967, de GKv synode in Amersfoort-West. Maar om de uitspraken van deze synode goed te begrijpen, moeten we weten waar het in de Vrijmaking van 1944 om ging. De voortgezette generale synode 1942/43 kwam, zoals gezegd, met een nieuwe verbondsleer en legde die bindend aan de kerken op. Die leer komt erop neer dat het eigenlijke verbond met de uitverkorenen is opgericht en dat de eigenlijke belofte alleen hun toekomt. Omdat we niet weten wie er uitverkoren zijn, *gaan we ervan uit* dat de gedoopte hoort bij het eigenlijke verbond. Zeker weten doe je het niet. Als later blijkt dat hij of zij niet gelooft, dan hebben we ons bij de doop vergist en ten onrechte hem of haar voor een bondeling gehouden.

De consequenties van deze nieuwe leer zijn vèrstrekkend. Allereerst trek je de verbondswaarden van God in twijfel. Je weet niet zeker of Hij het wel echt meent als Hij bij de doop zegt: 'Je bent van Mij, Mijn kind.' Je twijfelt aan de duidelijkheid van zijn beloften. Alleen als de gedoopte later echt gelooft, weten we dat Gods woorden waar zijn geweest. De duidelijkheid van Gods *woord* hangt dan af van ons *antwoord*. Verder kun je bij deze nieuwe leer blijkbaar het verbond niet verbreken. Want als de gedoopte later niets met God en zijn gebod te maken wil hebben, dan blijkt hij nooit bondeling te zijn geweest. En als je nooit tot het verbond hebt behoord, kun je het niet verbreken ook.

Toen deze nieuwe leer de kerken bindend werd opgelegd, was er groot protest van hen die gereformeerd wilden blijven. Zij verklaarden te geloven dat God in Christus zijn genadeverbond heeft opgericht met de gelovigen en hun zaad, en dat dus niet het eigenlijke verbond is opgericht met de uitverkorenen. Maar de synode bepaalde dat niets mocht worden geleerd wat met de synode-uitspraken niet ten volle in overeenstemming was. Zij die zich niet bonden aan deze nieuwe leer, werden door de synode geschorst en afgezet.

De Vrijmaking van 1944 was dus een *vrijmaking* van een onschriftuurlijke verbondsleer en een hiërarchische kerkregering, en een *wederkeer* naar de duidelijkheid van de Schrift. Dr. K. Schilder zei in zijn rede *Revolutie of Reformatie* op 6 oktober 1945 te Rotterdam: ‘Als we de wacht houden bij een binding, die onschriftuurlijk is, waken we voor de openbaring Gods’ (*Verzamelde werken 1944-1945*, p. 311). Oordeel voor uzelf of de Vrijmaking een ruzie was of een reformatie. En hiermee zijn we aangekomen bij de ontwikkelingen die hebben geleid tot Amersfoort-West.

De Open Brief van 1966

In de zomer van 1963 wordt ds. A. van der Ziel door zijn kerkenraad van Groningen-Zuid geschorst voor drie maanden, omdat hij inging tegen het besluit van de raad om niet samen te spreken met de GKs over eenheid, zonder uit de Schrift te bewijzen dat dit besluit onschriftuurlijk en onrechtmatig was. De kerkenraad wilde niet meewerken aan een wederzijdse erkenning als kerken zolang de GKs stonden achter de besluiten van 1942/44 en de Vrijmaking beschouwden als een revolutionaire beweging. In het najaar van 1965 wordt ds. Van der Ziel afgezet en hij belegt met een groep gemeenteleden samenkomsten in het ‘Tehuis’, een zalencentrum te Groningen.

Een jaar later op Hervormingsdag verschijnt een Open Brief, ondertekend door 25 leden van de GKv, aan de ‘Tehuis-gemeente’ in Groningen. Volgens de brief vloeien de besluiten ten aanzien van ds. Van der Ziel voort uit een verwerpelijke visie op de Vrijmaking van 1944. Dit ‘vrijmakingsgeloof’ beschouwt de Vrijmaking namelijk als een noodzakelijke reformatie overeenkomstig art. 28 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis. Tegenover deze ‘vrijmakingsideologie’ noemt de brief de Vrijmaking een breuk met de ongerechtigheid in het kerkelijk handelen van toen, een noodzakelijke maar niettemin pijnlijke breuk met de broeders van eenzelfde huis. Bij zo’n breuk behoort je je niet neer te leggen en daarom moet je ervoor zorgen dat de ruzie zo snel mogelijk wordt bijgelegd.

Voor de Open Brief was de Vrijmaking een noodzakelijke ruzie en geen noodzakelijke reformatie. Echter, we hebben hiervoor gezien dat de Vrijmaking ook een *confessionele* aangelegenheid was. Niet alleen een ruzie over een onrechtmatige kerkelijke binding, maar ook een terugkeer tot de betrouwbaarheid van Gods verbondswoorden, tot de duidelijkheid van Gods Woord. Broeders en zusters van hetzelfde huis gingen niet een poosje apart wonen, maar er werden broeders en zusters het huis uitgezet. En werd hun de deur gewezen omdat ze zich niet wilden *binden* aan nieuwe huisregels, of ook omdat ze zich niet wilden binden aan de *nieuwe* huisregels?

Met andere woorden, was er slechts sprake van een *binding* aan nieuwe leeruitspraken, of ook van een binding aan de *nieuwe* leeruitspraken? In het eerste geval kan de ruzie worden bijgelegd door op die nieuwe binding terug te komen. In het andere geval kan de breuk slechts worden geheeld door bij de oude leer terug te komen. Is de binding weggenomen, dan kun je ‘veten’ begraven, zoals de Open Brief wil, en samen verder bouwen aan het huis. Maar wat als je niet op hetzelfde fundament bouwt? Wat als de Vrijmaking *wel* deel uitmaakte van het kerkbeschermend werk van Christus?

Door de Vrijmaking te beschouwen als een ruzie in plaats van een reformatie, weigerde de Open Brief de Vrijmaking te taxeren in het licht van de belijdenis over de kerk. We zagen al hoe de Vrijmaking juist wederkeer was naar Gods duidelijke en betrouwbare Woord, en dus bezien *moet* worden in het licht van de artikelen 27-29 NGB: ieder is verplicht zich te voegen

bij de ware kerk die Gods Woord bewaart. Zich vrijmaken van de binding aan een onschriftuurlijke leer *en intussen* de kerken die vasthouden aan de rechtmatigheid van die leer, als ware kerken van Christus blijven beschouwen, is in strijd met de belijdenis. En hiermee zijn we aangekomen bij de GKv synode van Amersfoort-West.

Amersfoort-West-1967

Op de generale synode van Amersfoort-West, veertig jaar geleden dus, werd de Open Brief publiek veroordeeld. Zoals gezegd, was volgens die brief het taxeren van de Vrijmaking in het licht van de belijdenis het gevolg van een gevaarlijke ideologie. Het was dus niet vreemd om aan de opsteller van die brief, de afgevaardigde ds. B.J.F. Schoep van Amstelveen, te vragen de tegenstrijdigheid weg te nemen enerzijds zijn instemming met de belijdenis der kerk (namelijk op de synode), en anderzijds zijn spreken over de Vrijmaking in verband met de belijdenis der kerk (namelijk in de Open Brief). Ds. Schoep verklaart dat de generale synode, als ze bedenkingen tegen hem heeft, zich tot de particuliere synode van Noord-Holland moet wenden. Hij is afgevaardigd met een credentiebrief en verwacht dus te worden geaccepteerd.

Op 6 april 1967 spreekt de synode uit dat ds. Schoep uit kracht van de belijdenis der waarheid niet ontvangen kan worden als lid van deze gereformeerde generale synode. Ze doet hiervan bericht aan zijn kerkenraad van Amstelveen, de classis Amsterdam en de particuliere synode van Noord-Holland, en laat het aan hun verantwoordelijkheid over wat zij met het besluit doen. Het trieste vervolg laten we hier rusten, omdat het ons ging om het verband tussen de twee historische gebeurtenissen in 1967: op 6 april wordt ds. Schoep niet ontvangen op de GKv synode in Amersfoort; op 21 september wordt 'ds. Geelkerken' binnengehaald op de GKs synode in Amsterdam.

Samengevat, wat ik heb willen aantonen, was dat de GKv synode van Amersfoort-West in 1967 handhaafde waar het in de Vrijmaking om ging, namelijk om de duidelijkheid van Gods Woord. En verder heb ik willen laten zien dat de GKs synode van Amsterdam in 1967 zich verder verwijderde van de Vrijmaking in het relativeren van de duidelijkheid van God Woord.

Na veertig jaar

Ten slotte, wat kunnen we vandaag van 1967 leren?

Allereerst dat het niet ongevaarlijk is te morrelen aan Assen-'26. Je hoeft het niet met alles van Assen eens te zijn, of te denken dat Assen alles heeft gezegd. Maar je ontdoen van Assen-'26 kan leiden tot het binnenhalen van Amsterdam-'67 en dus tot het ontkennen van de duidelijkheid van Gods Woord.

In de tweede plaats is het niet ongevaarlijk te morrelen aan Amersfoort-West. Niet dat er geen fouten zijn gemaakt die openhartig mogen worden toegegeven. Maar je ontdoen van Amersfoort-'67 kan *ook* leiden tot het binnenhalen van Amsterdam-'67. Dan wordt de zekerheid van Gods Woord afhankelijk gemaakt van ons antwoord. En in dezelfde lijn: dan wordt de zekerheid van Gods openbaring afhankelijk gemaakt van onze subjectieve ervaring. Deze leer werd bestreden in de Vrijmaking van 1944. In 1967 werd aan die bestrijding vastgehouden door de GKv in Amersfoort-West. Maar in hetzelfde jaar werd die leer gesanctioneerd door de GKs in Amsterdam.

Ondanks onmiskenbare verschillen verenigden de kerken van de Afscheiding (sinds 1834) en de Doleantie (sinds 1886) zich in 1892 tot de Gereformeerde Kerken in Nederland door te bukken voor Gods gezaghebbende Woord. Dat duidelijke en betrouwbare Woord moest in

1926 en 1944 worden vastgehouden. En dat vasthouden moest 75 jaar later in 1967 worden volgehouden. En 40 jaar na '67 geldt nog steeds dat men alleen door dit duidelijke Woord tot een goede kerkelijke eenheid kan komen.

Cool-down

De verschillende kerken die vandaag de naam *gereformeerd* dragen, hoeven het niet eerst eens te worden over alles wat Assen en Amersfoort-West hebben gezegd of gedaan, voordat ze kunnen werken aan eenheid. Maar ze moeten elkaar wel kunnen vinden op de basis van waar het met alle gebreken in Assen en Amersfoort-West uiteindelijk om ging, namelijk om Gods duidelijke gezaghebbende Woord. Laat ik de verleiding niet weerstaan dit kort toe te lichten. Het is niet de Bijbel die onduidelijk is over het geestelijk regeerambt in de kerk voor geroepen mannelijke gemeenteleden. Het is niet de Bijbel die onduidelijk is over de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk: hij haar hoofd, zij zijn glorie. Het is niet de Bijbel die onduidelijk is over het ambt van profetes, priesteres en koningin voor alle vrouwen. Het is het modernistische uitlegprincipe 'Lees maar, er staat niet wat er staat' dat onduidelijkheid schept.

Uitleiding

Na veertig jaar komen we nog steeds op voor de duidelijkheid van de Bijbel. Volgens Genesis 2 staan in de tuin twee speciale bomen. Volgens Jesaja 11 schiet uit een afgehouden tronk een prachtig telgje op. Hebben er twee speciale bomen in de tuin gestaan? Ja! Tenzij vanuit de Schrift zelf wordt aangetoond dat dit niet het geval was. Heeft er een stronk van Isaï in een tuin gestaan? Nee! Tenzij vanuit de Schrift zelf wordt aangetoond dat dit wel het geval was. Het is *Gods Woord* dat een lamp is voor mijn voet, een licht op mijn pad (Ps. 119:105). De Bijbel hoeft niet duidelijk te worden *gemaakt*, maar moet duidelijk worden *bediend*. Het Woord is duidelijk dicht bij (Rom. 10:8).

1967: aan de vruchten kent men de boom.

Literatuur

- D. Deddens, 'Het kerkrechtelijk keerpunt I-IV', in: *De Reformatie*, jrg. 66 (1990), p. 209-213; 229-232; 249-253; 269-274.
- Id., 'De Generale Synode van Amersfoort-West 1967', in: *Nader Bekeken*, jrg. 2 (1995), p. 99-102; 170-174.
- J. Faber e.a., *Secession and Liberation for today*, London/Ontario, 1986.
- B. Kamphuis, *Klare taal. De duidelijkheid van de Schrift*, Barneveld, 1988 (Kamper Bijdrage XXIX).
- J. Kamphuis, 'Assen-1926 in het vizier', in: *Nader Bekeken*, jrg. 2 (1995), p. 166-169. En: id., 'Verbondsgeschiedenis - vanaf het begin', in: *Nader Bekeken*, jrg. 2 (1995), p. 190-193.
- Id., 'Een "profetie" die niet in vervulling ging', in: *Nederlands Dagblad*, 4 nov. 2006: http://www.nd.nl/htm/dossier/verschuivingen_in_de_kerk/vrijgemaakten/openbrief/artikelen/061104a.htm.
- P. Niemeijer, *Bewaard en voortgegaan. '1926' en 'jaren zestig': om de helderheid van de Schrift en de binding aan de belijdenis*, Bedum, 2002 (Woord en Wereld nr. 53).
- W.W.J. Van Oene, *Patrimony Profile. Our Reformed Heritage Retraced 1795-1946*, Winnipeg, 1999.
- K. Schilder, *Verzamelde werken 1944-1945* (bezorgd door dr. G. Harinck en dr. W.G. de Vries), Barneveld, 2001.
- C. Trimp, *Om de klaarheid der waarheid. Een taxatie van de leeruitspraak van 'Assen-1926' en haar terzijdestelling in 1967*, Groningen, 1967.
- Id., 'De Vrijmaking als bevestiging en veiligstelling van de Vereniging van 1892', in: *Radix*, jrg. 20 (1994), p. 170-174.
- W.G. de Vries, *De Vrijmaking in het vuur. Het ontstaan van de Nederlands Gereformeerde Kerken in de jaren zestig*, Bedum, 1990 (Woord en Wereld nr. 12).
- J. Wesseling, 'De slang het zwijgen opgelegd?', in: *Nader Bekeken*, jrg. 8 (2001), p. 332-335.